

LBRIS

We know
books

Răzvan-Cristian BÎGIU

TRANDAFIR G. DJUVARA
Biografia unui diplomat român
(1856-1935)

 **CETATEA
DE SCAUN**

CUPRINS

INTRODUCERE	9
Istoriografia problemei	24
Sursele cercetării	31
I. TRANDAFIR G. DJUVARA - ORIGINILE ȘI PREGĂTIREA PROFESIONALĂ	39
I.1. Familia	39
I.2. Studiile	57
I.3. Trandafir G. Djuvara și Ateneul Român	61
II. TRANDAFIR G. DJUVARA - DEBUTUL ÎN DIPLOMAȚIE (1879-1888)	67
II.1. Atașat de legăție (Paris), secretar de legăție clasa II, secretar de legăție clasa I (Bruxelles), prim-secretar de legăție - Constantinopol (1879-1886).....	73
II.2. Însărcinat cu afaceri la Belgrad (1887-1888).....	82
III. TRANDAFIR G. DJUVARA - CONSACRAREA DIPLOMATICĂ. PE DRUMURILE DIPLOMAȚIEI ȘI ÎN SLUJBA INTERESELOR ROMÂNIEI (1888-1924)	89
III.1. Agenția diplomatică română de la Sofia (1888-1891)	89
III.2. Legăția României de la Constantinopol (1896-1900)	102
III.3. Legăția României de la Bruxelles și Luxemburg (1909-1920)	127
III.4. Activitatea de la Legăția României de la Atena (1920-1924) - încununarea eforturilor depuse în slujba diplomației românești și finalul unei frumoase cariere	172
CÂTEVA CUVINTE DE ÎNCHEIERE.....	215

BIBLIOGRAFIE	223
--------------------	-----

ANEXE	233
-------------	-----

ILUSTRĂȚII	249
------------------	-----

INTRODUCERE

Lucrarea de față abordează un subiect de istoria diplomației românești în perioada delimitată de două evenimente majore din istoria sa politică. Pe de o parte obținerea independenței în urma Tratatului de pace de la Berlin semnat la 1 iulie 1878, care permitea exercitarea unei politici externe proprii și oferea posibilitatea dezvoltării sistemului instituțional, atât de necesar modernizării, iar pe de altă parte realizarea unirii tuturor provinciilor istorice românești, crearea României Mari, urmată de eforturile diplomației autohtone pentru recunoașterea și afirmarea internațională a noului stat, pentru conservarea noii sale identități politice, stabilită prin hotărârile Conferinței de pace de la Paris (1919-1920).

Instituționalizarea politicii externe a Principatelor Române prin înființarea unui minister care să se ocupe exclusiv de coordonarea întregii activități diplomatice s-a înfăptuit la 8 august 1862, când a fost înființat, printr-o lege specială, Ministerul Afacerilor Străine. Era stabilit că Ministerul de Externe „*esersă direcțiunea superioară și controlul relațiunilor internaționale*”¹.

¹ Dan BERINDEI, *Diplomația românească modernă de la începuturi la proclamarea independenței de stat*, Editura Albatros, București, 1995, p. 168. Despre acest moment, vezi mai noi Adrian-Bogdan CIOBANU, *Înființarea și organizarea Ministerului Treburilor Străine și de Stat (1862-1866)*, în Petronel ZAHARIUC și Adrian-Bogdan CIOBANU (editori), *160 de ani de la Unirea Principatelor. Oameni, fapte și idei din vremea lui Alexandru Ioan Cuza*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2020, pp. 365-394.

Acestea sunt întrebări la care lucrarea de față va încerca să răspundă, sunt ipoteze de lucru pe care cercetarea se va sprijini pentru a da un răspuns cât mai adecvat la întrebările sus menționate.

Adaug aici și faptul că subiectul ales imprimă lucrării un caracter de noutate, datorită faptului că, până acum, nu a fost elaborat niciun volum asupra vieții și activității diplomatului român Trandafir G. Djuvara, cu excepția unor scurte referințe în unele lucrări de politică externă sau de diplomatie românească, lucrări de specialitate, pe care am să le menționez în cele ce urmează⁵⁵.

Istoriografia problemei

Astfel, un studiu care aduce câteva informații despre activitatea diplomatică a lui Trandafir Djuvara este *Reprezentanțele diplomatice ale României* (1967), apărută la Editura Politică, în trei volume. În primul volum Trandafir G. Djuvara este menționat ca agent diplomatic al României în capitala Bulgariei, la Sofia, în septembrie 1888. În această misiune, diplomatul român are întrevederi cu ministrul bulgar de externe, Dr. Stranski, cu care discută despre problema insulelor Beledia-Papadia-Bica, cât și despre încheierea între România și Bulgaria a unui acord comercial avantajos ambelor părți. Apoi este amintită o audiență a lui Djuvara la primul ministru bulgar, Stambolov, la care, după ce își exprima regretul că regele României a refuzat coroana Bulgariei, primul ministru bulgar se referă la problema prioritară pe atunci a Bulgariei, și anume, recunoașterea de către România a lui Ferdinand de Saxa-Coburg, ca țar al Bulgariei. Având în vedere situația extrem de delicată a

Bulgariei de atunci, atitudinea lui Djuvara este, așa cum se menționează în lucrare, una rezervată.

Tot în această lucrare, se aduce în discuție și activitatea lui Trandafir G. Djuvara la Legația României de la Bruxelles, unde Djuvara a servit interesele României, în capitala Belgiei, în două rânduri. Prima oară Trandafir G. Djuvara este menționat ca secretar de legație chiar la înființarea acesteia, la 16/28 februarie 1880. Aici Djuvara va rămâne până în 1883, după care el va reveni, de această dată ca trimis extraordinar și ministru plenipotențiar, în 1909 și va rămâne aici până în 1919. Pentru prima perioadă a activității diplomatice a lui Djuvara în capitala Belgiei, este menționată mijlocirea semnării între Belgia și România a două convenții: una comercială și una de extrădare, Djuvara fiind reprezentantul României la schimbul instrumentelor de ratificare.

În a doua perioadă în care s-a aflat la Bruxelles - se menționează în cel de-al doilea volum al lucrării -, Trandafir G. Djuvara este propus de ministrul Afacerilor Străine al României (la acea vreme, fratele diplomatului, Alexandru G. Djuvara), la 27 noiembrie 1910, ca trimis extraordinar și ministru plenipotențiar și pe lângă marele duce de Luxemburg. Se face referire și la întârzierea procesului de acreditare a trimisului român pe lângă marele ducat, motivele fiind boala marelui duce și imposibilitatea pentru marea ducesă regentă, aflată în afara granițelor ducatului de a-l primi în audiență pe primul trimis al României acreditat în Luxemburg.

Așa cum am menționat, largi studii dedicate cu strictețe vieții și activității diplomatului Trandafir G. Djuvara nu au fost realizate, cu excepția unor scurte biografii, punctuale.

⁵⁵ Răzvan-Cristian BÎGIU, „Misiunile diplomatice ale lui Trandafir Djuvara (1879-1924)”, în *Analele Universității din București. Seria Științe Politice*, anul IX, 2007, p. 19.

Astfel, în lucrarea lui Lucian Predescu, *Enciclopedia Cugetarea* (1940), avem o scurtă biografie a lui Trandafir G. Djuvara, în care se menționează unde și-a făcut studiile preuniversitare și universitare, faptul că a fost senator de Brăila și membru în Comisiunea europeană dunăreană.

Carierea diplomatică este prezentată succint, începând cu debutul în diplomație ca Atașat la Agenția diplomatică a României din Paris la 30 aprilie 1879, și terminând cu misiunea de la Constantinopol (1896-1899). Astfel, ne este prezentat ocupând succesiv funcțiile de Secretar de Legație la Bruxelles (1880-1883), Prim-Secretar la Constantinopol, între 1883 și 1884, Șef al diviziunii politice din Ministerul Afacerilor Străine, de la 1884 la 1885. Apoi, în 1886, se găsește ca Secretar al comisiei pentru negocierea unui tratat de comerț cu Austro-Ungaria, fiind ulterior însărcinat cu afaceri la Belgrad (1887-1888), Secretar general al Ministerului Afacerilor Străine, între 1887 și 1888, respectiv în 1891. A fost Agent diplomatic și Consul-General la Sofia de la 1888 la 1891 (fusesse numit Ministru plenipotențiar pe 20 octombrie 1890) și Trimis extraordinar și Ministru plenipotențiar la Constantinopol (1896-1899).

Lucian Predescu vine și cu unele referințe despre publicațiile lui Djuvara, enumerând, printre altele, lucrări precum *Tractate, convențiuni și învoiuri internaționale ale României, Cent projets de partage de la Turquie, Souvenirs diplomatiques* sau *Mes missions diplomatiques*⁵⁶. Nu omite nici faptul că diplomatul a condus revista *Ateneul Român*.

Și în *Elita liberală românească* (1998) a lui Mihai Sorin Rădulescu găsim o scurtă biografie a diplomatului, în care sunt punctate în linii mari aspecte legate de genealogia familiei Djuvara. Aici Trandafir G. Djuvara este menționat

⁵⁶ Despre lucrarea memorialistică a diplomatului vom face vorbire mai jos, la secțiunea *Sursele cercetării*.

ca fiu al lui Gheorghe (Iorgu) Djuvara și al Mariei Chabudeanu, care au mai avut un fiu, pe Alexandru.

De asemenea, în volumul lui Adrian-Bogdan Ceobanu, *Secretari generali ai Ministerului Afacerilor Străine (1878-1918). Studii și documente* (2019), regăsim o fișă sintetică a diplomatului, cu importante detalii legate de carieră (numiri în funcții) și de publicațiile sale reprezentative⁵⁷. În același context, amintesc și studiile lui Rudolf Dinu⁵⁸ dedicate elitei diplomatice autohtone de la finele secolului al XIX-lea și începutul celui următor, care rețin o serie de detalii din activitatea lui Trandafir Djuvara (de pildă, volumul din 2014 intitulat *Diplomația Vechiului Regat, 1878-1914. Studii*).

În legătură cu familia Djuvara, în numărul 11, din 1992, al publicației *Magazin istoric*, apare un studiu al Elenei Diaconu-Monu, „intitulat Giuvărești”, studiu care face o genealogie a familiei Djuvara, plecând de la doi frați, veniți din localitatea Aarmatoli, din munții Pindului, care s-au

⁵⁷ Alte câteva detalii cu privire la biografia lui Djuvara, cu deosebire la felul în care apartenența sa socială, ca și afinitățile politice, au influențat intrarea (și evoluția) sa în Ministerul Afacerilor Străine, în Adrian-Bogdan CEOBANU, „Băieții cu pricopseală din diplomația românească (1878-1885). Note pe marginea Anuarelor Personalului Reprezentațiunii României în străinătate din anii 1881, 1882”, în *Anuarul Institutului de Istorie „A.D. Xenopol”*, LIV (Omagiul profesorului Gheorghe Cliveti), 2017, pp. 100-101, 106.

⁵⁸ În cazul lui Rudolf DINU poate ar fi de menționat și rândurile ce le-a scris despre competiția dintre Trandafir G. Djuvara și Alexandru Em. Lahovary pentru diferite posturi diplomatice, ca și despre documentele care semnalau acest lucru, ce proveneau cu deosebire de la cel de-al doilea. Erau memorii / scrisori în care Lahovary nu se reținea să nu-și arate animozitatea față de colegul lui de minister, care l-ar fi nedreptățit în anumite situații (vezi Alexandru Em. LAHOVARI, *Note, amintiri, corespondență diplomatică oficială și personală (1877-1914)*. Paris, Petersburg, București, Roma, editori: Rudolf DINU, Adrian-Bogdan CEOBANU, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2013, pp. 19, 134, 284-285 etc.).

refugiat în sudul Olteniei, în județul Romanați, frați care au luat în arendă o moșie, satul în care se afla moșia respectivă intitulându-se după numele celor doi: Giuvăra. Studiul trece în revistă cele două ramuri ale Giuvăreștilor, cea munteană care va adopta, potrivit foneticii franceze, numele Djuvara și cea din Moldova care a adoptat numele Juvara.

Tot în *Magazin istoric*, dar în numerele 9, 10, 11 din 1987 apare, în trei părți, un studiu realizat de Valeriu Buduru și Ioana Ursu, care trece în revistă activitatea diplomatică a lui Trandafir G. Djuvara la misiunile diplomatice ale României de la Constantinopol, Bruxelles, Le Havre și Luxemburg. Acest studiu se bazează pe extrase din însemnările memorialistice ale diplomatului.

Daniela Bușă, în lucrarea *Modificări politico-teritoriale în sud-estul Europei* (2003), în capitolul despre războiul greco-turc (1897), amintește de două rapoarte ale lui Trandafir G. Djuvara prin care anunța guvernul român de părăsirea Constantinopolului de către ambasadorii Rusiei, Austro-Ungariei, Italiei și Marii Britanii, ca protest față de refuzul sultanului de a aplica Insulei Creta un pachet de reforme instituționale, convenit împreună cu marile puteri.

Acest refuz va fi avut drept consecință ruperea relațiilor dintre Grecia și Imperiul otoman, fapt care, în previziunile diplomaților europeni, avea să ducă la o intervenție armată a României în Balcani.

Daniela Bușă amintește în volum și un al doilea raport al lui Trandafir G. Djuvara, în care acesta prezenta opinia agentului diplomatic bulgar la Constantinopol, care considera că România urma să ceară Bulgariei, în cazul dezmembrării Imperiului otoman, Rusciucul și Varna.

Aspecte din activitatea diplomatică a lui Trandafir G. Djuvara la Constantinopol sunt surprinse de Nicolae

Ciachir în două dintre lucrările sale: *Istoria popoarelor din sud-estul Europei în epoca modernă* (1987) și *Marile puteri și România* (1996). Aici aflăm despre o audiență la sultan, la care se prezintă Trandafir G. Djuvara împreună cu fratele său, în calitate de ministru al justiției, Alexandru G. Djuvara, audiență la care reprezentanții români se declară de acord cu îmbunătățirea vieții musulmanilor din Dobrogea, în schimbul acordării mai multor drepturi pentru aromânii din Imperiul otoman și cer expres recunoașterea unui șef religios al acestora. Conform unor rapoarte de arhivă, citate de Nicolae Ciachir, rezolvarea cererilor delegației române este condiționată de otomani, de implicarea României în războiul greco-otoman, de partea Imperiului otoman.

Aceste informații le găsim și în alte două studii ale lui Nicolae Ciachir, unul aflat în *Revista arhivelor*, numărul 2, din 1878, intitulat „Acțiunile diplomației românești pe plan balcanic în perioada 1878-1900” și altul apărut în *Revista de istorie*, numărul 2, din 1980 și intitulat „România și Țările Balcanice în perioada 1878-1900”.

Despre această luptă diplomatică pentru drepturile aromânilor din Imperiul otoman, vorbește Sterie Diamandi în *Oameni și aspecte din istoria aromânilor*, când îl menționează pe „Triandafil” Djuvara printre diplomați care au lucrat cu tragere de inimă la promovarea cauzei românești din Balcani.

Eliza Campus în lucrarea *Din politica externă a României* (1980) menționează câteva telegrame de arhivă, trimise de Trandafir Djuvara, de la misiunea diplomatică a României în Belgia, prin care informa guvernul român asupra unor articole din ziarele belgiene, care criticau atitudinea marilor puteri aliate României în Primul Război Mondial, la Conferința de Pace de la Paris. Aceleași

referințe sunt prezente și în altă lucrare a Elizei Campus, și anume *State mici și mijlocii din centrul și sud-estul Europei în relațiile internaționale* (1988).

În ceea ce ne privește, contribuția noastră la completarea istoriografiei problemei, până la volumul de față, s-a cristalizat prin cercetările efectuate cu prilejul lucrărilor de licență (2006), disertație (2008), susținute la Facultatea de Științe Politice a Universității din București, respectiv de grad didactic I (2018), publicarea unor părți din aceste cercetări și prin câteva intervenții în cadrul unor conferințe de specialitate.

Astfel, în anul 2007, la scurt timp după susținerea lucrării de licență, am extras sintetic un studiu din aceasta, cu titlul „Misiunile diplomatice ale lui Trandafir G. Djuvara” care a fost publicat în numărul IX (2007) al *Analelor Universității din București. Seria Științe Politice* și care a constat într-o prezentare sumară a biografiei diplomatului, plecând de la familia acestuia și încheind cu bornele importante ale îndelungatei cariere.

Din studiul mai sus menționat, partea dedicată prezenței diplomatului la Bruxelles în timpul primei conflagrații mondiale, a fost publicată, într-o versiune actualizată, cu titlul „Regimul de ocupație impus Belgiei de către Germania în Primul Război Mondial – note diplomatice” în ediția online a revistei *Historia* (2016).

Aceste apariții, împreună cu alte studii apărute în presa online de dată relativ recentă⁵⁹, apreciem că au

⁵⁹ [https://www.historia.ro/sectiune/portret/articol/saga-djuvara-trandafir-djuvara-bunicul-strabunicului-na-si-mie-na-si-tie-numai-domnul-sa-ne-tie-vesnic-in-diplomatie](https://www.historia.ro/sectiune/portret/articol/saga-djuvara-trandafir-djuvara-bunicul-strabunicului-na-si-mie-na-si-tie-numai-domnul-sa-ne-tie-vesnic-in-diplomatie;);
<http://galeriportretelor.ro/item/trandafir-djuvara/>;
<https://adevarul.ro/cultura/istorie/saga-djuvara-trandafir-djuvarabunicul-strabunicului-na-mie-na-tie-numai-domnul-tie->

facilitat accesul publicului la cunoașterea în linii mari a activității lui Trandafir G. Djuvara.

Sursele cercetării

Fiind o lucrare biografică, bineînțeles că această cercetare nu poate fi conturată fără a ține cont de însemnările memorialistice ale diplomatului, care vor constitui în demersul meu, un reper important în relatarea, cât mai exactă, a activității diplomatice a lui Trandafir G. Djuvara.

În volumul *Mes missions diplomatiques*, apărută în 1930, la Paris, la Editura Librairie Félix Alcan, Trandafir G. Djuvara își publică amintirile, la sfatul unora dintre prietenii săi, după cum recunoaște: „în șapte țări diferite am fost martor la evenimente importante, uneori dintre cele mai grave, pe care le-am însemnat zilnic și referitor la care am păstrat toate documentele care pot fi utile istoriei... Public astfel amintirile fără să am pretenția, dar cu sentimentul de a spune, în toate circumstanțele, doar adevărul”.

De precizat că o parte din aceste însemnări deja apăruseră în *Revue des Sciences Politiques* (Paris). Un astfel de extras apare în revistă, în numărul aprilie-iunie 1929, sub titlul: „Souvenirs diplomatiques-ma mission a Constantinopole (1896-1900)”. „Martor al celor mai cumplite drame” - potrivit aprecierii lui Victor Bérard⁶⁰ - pe care le-a trăit Europa în acea perioadă, Trandafir Djuvara ne-a lăsat o suită de pagini care ne ajută să cunoaștem mai bine

[vesnic-indiplomatie-1_55fcodocf5eaafab2cbddb1c/index.html](https://www.historia.ro/sectiune/portret/articol/saga-djuvara-trandafir-djuvara-bunicul-strabunicului-na-si-mie-na-si-tie-numai-domnul-sa-ne-tie-vesnic-in-diplomatie-1_55fcodocf5eaafab2cbddb1c/index.html);
<https://www.facebook.com/107372687298885/posts/147775459925274/>;
<https://mediafaxfoto.ro/Preview.aspx?Id=7345775>;
<https://www.radioromaniacultural.ro/portret-neagu-djuvara-un-intelept-original-un-erudit-remarcabil/>)

⁶⁰ Victor Bérard: senator francez, președinte al Comisiei de Afaceri Străine a Senatului Franței.

evoluția relațiilor internaționale pe bătrânul continent. Sunt pagini în care întâlnim observații, comentarii, interpretări asupra unor evenimente ce au intrat în literatura istorică, portrete, întâmplări cotidiene, uneori amuzante, toate contopindu-se într-un tablou complex relativ la o importantă perioadă din istoria Europei⁶¹.

Prețioasa mărturie a carierei sale diplomatice avea să fie tradusă în limba română abia în anul 2009 la Editura Institutul European din Iași, beneficiind de un cuvânt înainte original scris de Neagu Djuvara, nepotul diplomatului și de o postfață sumară despre personalitatea diplomatului semnată de Andrei Alexandru Căpușan, cel care s-a îngrijit de apariția acestei traduceri și este unul dintre autorii care a întocmit un o scurtă biografie a lui Trandafir Djuvara, în volumul intitulat *Diplomați români de elită* (2009).

O sursă importantă a demersului de față pentru istoria familiei Djuvara a constituit-o și corespondența publicată de Mihai Sorin Rădulescu în *Revista Arhivelor* (XCIV, 1-2, 2017, pp. 174-188).

Tot la secțiunea surselor editate se înscrie și *Anuarul Ministerului Afacerilor Străine al României*, pe anul 1897. Aici sunt prezentate Statele de serviciu în Administrația Centrală, Serviciul diplomatic și serviciul consular, printre alții, ale lui Trandafir G. Djuvara, aflat la 1897 la Constantinopol ca Ministru plenipotențiar. Asemeni lui Lucian Predescu, cariera diplomatică a lui Trandafir G. Djuvara este prezentată, în anuar, începând cu 30 aprilie 1879, când Djuvara se afla la Paris ca Atașat de Legație și terminând cu 15 mai 1896 când Djuvara este menționat ca intrat din nou în serviciu în calitate de Trimis extraordinar și Ministru plenipotențiar la Constantinopol. Anuarul enumeră și decorațiile, medaliile și semnele onorifice cu

⁶¹ Valeriu BUDURU, Ioana URSU, *op. cit.*, pp. 26-31.

care Trandafir G. Djuvara a fost distins în acea perioadă. Tot în anuar este prezentat personalul Legației României de la Constantinopol, cu Djuvara în funcția de Trimis extraordinar și Ministru plenipotențiar.

Un alt *Anuar diplomatic și consular al Regatului României*, anume cel pe anul 1942, face evidența cronologică a șefilor de misiune în străinătate, începând cu proclamarea independenței. Așadar, Trandafir G. Djuvara este trecut în evidență în patru rânduri, începând cu misiunea din Bulgaria, unde sosește ca Agent diplomatic și Consul general, conform anuarului, la 1 iulie 1888, înlocuindu-l pe Emil Ghica. La 21 noiembrie 1891 este înlocuit de I.A. Ghica-Brigadier.

În al doilea rând, diplomatul este menționat ca Trimis extraordinar și Ministru plenipotențiar la Constantinopol, începând cu 15 iulie 1896 (anuarul din 1897 susține ca dată a intrării lui Djuvara în misiune la Constantinopol 15 mai 1896 și nu 15 iulie 1897) când îl înlocuiește pe Mihail Mitilineu.

Următoarea misiune a lui Trandafir G. Djuvara este cea din Belgia unde este Trimis extraordinar și Ministru plenipotențiar începând cu 12 iulie 1909, când îl înlocuiește pe Eugen Mavrodi. Își încheie misiunea la Bruxelles în data de 1 iulie 1920, când este înlocuit de Henri Catargi.

Ultima referință despre Trandafir G. Djuvara din anuar este misiunea din Grecia, ca Trimis extraordinar și Ministru plenipotențiar, începând cu 1 iulie 1920, înlocuindu-l pe Nicolae Filodor. Misiunea de la Atena se încheie, ne spune anuarul, la 10 septembrie 1924, când este înlocuit de Constantin Langa-Rășcanu.

Pe lângă documentele editate, amintite mai sus, utilizate ca surse ale cercetării, am mai folosit și documente inedite cum ar fi note, rapoarte diplomatice, scrisori de

familie. Importanța acestor surse inedite și editate rezidă mai ales în datele biografice pe care le oferă cât și în reflectarea unei anumite perioade din viața diplomatică a țării, cu câteva aspecte minore uneori, lăsând impresia că diplomația avea doar aspectul unor relații de salon.

Astfel, din fondul de documente al familiei Djuvara pus la dispoziție de Arhivele Naționale Istorice Centrale, am avut acces la corespondența diplomatului, corespondență întreținută cu mama, tatăl, rude, cu personalități importante ale României de atunci sau cu diplomați străini cu care Trandafir G. Djuvara ajunge în termenii dintre cei mai amicali. Datele găsite în arhivă sunt grăitoare la adresa activității diplomatului, acestea trecând în revistă, cu diferite ocazii, aspecte ale vieții acestuia. Rapoartele adresate autorităților române și cuprinse în arhivă redau modul de gândire al diplomatului în vederea rezolvării unor probleme ivite în activitatea sa. Spre exemplu, un asemenea raport, intitulat „În privința Macedoniei”, prezintă situația ingrată a populației aromâne din cadrul Imperiului otoman, diplomatul trasând aici și soluțiile pe care le vedea în rezolvarea acestei chestiuni.

Fondul amintit cuprinde și documente care prezintă unele aspecte minore din viața diplomatului, de exemplu lista meniului de la un dejun la care acesta participa la Bruxelles, în anul 1915, alături de regele și regina Belgiei și alte asemenea personalități. Dejunul, un eveniment banal în sine, sugerează însă locul pe care România, prin reprezentantul său, îl ocupa pe scena diplomatică europeană.

Documentele găsite în Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, telegrame diplomatice, note informative, însemnări zilnice trimise de diplomat către centrala Ministerului, din diferitele legații din străinătate unde a reprezentat România, constituie alte surse fundamentale

ale cercetării. Toate aceste documente au fost identificate în diferite fonduri arhivistice, precum:

1). Fond Dosare Personale, 77/G16, volumele I și II, în care pot fi găsite decretele prin care diplomatul era numit în funcție, unele note informative din perioada de debut în diplomație până în jurul anului 1900;

2). Fond Legația Bruxelles, volumele 59, 60 și 61, în care sunt prezente telegramele din perioada misiunii în Belgia, documente de o deosebită însemnătate și care după cum se va vedea, oferă informații foarte interesante privind Belgia sub regimul de ocupație instituit de Germania în Primul Război Mondial;

3). Fond Legația Atena, volumele 15, 16, 17, un fond arhivistic ce conține telegrame diplomatice ce relatează o stare de lucruri efervescentă în Regatul Grec, care traversa o perioadă delicată atât în plan intern, Revoluția militarilor, precum și pe plan extern, starea conflictuală cu Turcia.

O altă sursă importantă a cercetării de față o reprezintă un interviu semi-directiv, realizat cu amabilitatea domnului Neagu Djuvara, nepot al lui Trandafir G. Djuvara, interviu⁶² în care rememorează aspecte inedite din viața bunicul său și a familiei sale. Interviul a decurs ca o discuție liberă în care interviueatul a lăsat frâu liber amintirilor⁶³.

⁶² Ulterior, Neagu Djuvara avea să acorde și alte interviuri în care a oferit detalii despre relația pe care a avut-o cu bunicul său, Trandafir G. Djuvara, sau despre activitatea diplomatică a acestuia (<https://www.agerpres.ro/cultura/2016/03/12/interviu-neagu-djuvara-imi-lipseste-dansul-e-lipsa-cea-mai-mare-pe-care-o-resimt-acum-14-06-18>).

⁶³ Domnia sa mi-a recomandat și împrumutat o lucrare mai puțin cunoscută publicului larg, care vorbește într-un capitol despre diplomat, este vorba de cartea *Facsimile*, publicată de Leon Kalustian în 1975. În capitolul „Cine sunteți dumneavoastră, Trandafir Djuvara?”,